

Özel Eğitim ve Genel Eğitimin İlişki ve Etkileşimleri *

Em. Doç. Dr. Mitat ENÇ**

Kırk yıl kadar önce Milli Eğitim Bakanlığı'nda göreve başlamıştım. Zaman zaman Bakanlık, özel eğitim alanında, bazı hizmetleri geliştirme konusuyla ilgilendirmeye çalışıyordum. O zamanlar ülkede, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı bir tek Sığır Dilsiz ve Körler Okulu vardı. Özel eğitimin, genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu kanısı ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın bu alanda sorumluluk yüklenmesi gerektiğini savunuyordum.

Bu görüşlere ilişkin olarak temas kurduğum yetkililerden önceleri, çoğunlukta şöyle bir tepki yapıyordu. «Normal çocuklara eğitim hizmetlerini daha yeterince sağlamış değiliz. Hele bunu bir başaralım da özür-lü çocuklara sıra gelsin.»

Eğitilecek kuşağı böyle biri birinden kopuk ve ilişkisiz iki kategoriye ayırma eğilimi ne bize ve ne de o zamana ez bir tutum değildir. Yüzyıllar boyu, ileri Batı ülkeleri de, insanlar arasındaki tek ve önemli bireysel ayrıcalığın (normallik-anormallik)ten oluştuğu kanısını sürdürmüştür. Kişi beden-ruh yapısı ve işlevleri açılarından hemen gözle batabilecek bir eksiklik ya da aykırılık gösteriyorsa anormaldir. Değişkenliği hemen dikkati çekmiyorsa normal sayılıyordu.

Bu kanı, normal dışında kalanların eğitiminin öncelikle bir sosyal yardım hizmeti olması gerektiği inancını da beraberinde getirmiştir. Bunun sonucu olarak da özel eğitim uzun süre genel eğitimden kopuk olarak gelişmek zorunda kalmıştır.

BİREYSEL AYRICALIKLAR VE KAYNAŞMA

Bireysel ayrıcalıkların sadece normal-anormal gibi iki kategoriden oluşmadığını ilk vurgulayanlardan birisi F. Galton olmuştur. Yaşamları boyunca sağladıkları olağanüstü başarılarla seçkinlik sağlamış 400 dâni üzerinde yaptığı inceleme sonucu vardığı iki sonuç bu açıdan önemlidir:

*TED 1989 Yılı Eğitim Bilim Ödülü Töreninde, 30/5/1989 günü yapılan konuşma metnidir.

**1980 yılı TED Eğitim Bilim Ödülü Sahibi emekli öğretim üyesi.

A. Her kuşakta küçük sayıda olağanüstü yetenekli birey doğar. Yetenek düzeyi yükseldikçe de görünüş sıklıkları azalır.

B. Deha, türdeş bir kategori değildir. Kendi içinde çeşitli düzeyleri bulmaktadır.

Böylece normal-anormal kategorilerine, yetenek açısından bir de normalin üstü kümesi eklenmiş oldu.

BINET SIMOND :

Yetenek çocuklarını ilk geliştiren Binet ve çalışma arkadaşlarının görevleri, Paris okullarındaki geri zekâlıları ayırabilecek bir araç geliştirmektir. Bu çalışmaların en önemli ürünlerinden birisi ise şu olmuştur

(Geri zekâlılık normalden kopuk bir kategori değildir. Kendi içinde çeşitli düzeyleri olduktan başka, normal kategorisine kadar uzayan çeşitli ara basamaklar da bulunmaktadır.)

Böylece hiç değilse yetenek alanında birbirinden kopuk iki kategori değil, en düşük düzeyden en yükseğine kadar uzayan bağlantılı bir dizinin söz konusu olduğu ortaya konmuş oldu.

Bu bulgu, öncelikle özel eğitimle ilişkili olmakla beraber genel eğitimi örgüt ve program açılarından büyük ölçüde etkilemiştir. Bunun etkisi ile eğitim öğretim programları, normal denilen tüm çocukları aynı kalıba zorlayan katılığı bir yana bırakarak, her öğrencinin bireysel özelliklerine öncelik ve ağırlık vermeyi zorunlu kılan bir esneklik ve çeşitliliğe kavuşmuştur.

RUHSAĞLIĞI HAREKETLERİ

Bilindiği gibi, ruhsağlığı hareket ve hizmetleri, bu yüzyıl başlarında akıl hastaneleri, hapisane, islahevi, geri zekâlılara ilişkin bakım yurtları gibi kurumlardaki bakım ve eğitim koşullarını iyileştirmek amacıyla başlamıştır. Bu girişim kısa sürede, sorunun en etkili çözümü yolunun düzeltme kadar, önleme önlemleri olduğu sonucuna götürmüştür. Böylece uyumsuzluklar ve davranış bozukluklarının oluşup gelişmesine ilişkin nedenlerin bir kesiminin aile çevresi ve erken çocukluk yıllarına, başka bir kesiminin de okul ve öğrenim yaşantılarına kadar uzandığı ortaya konmaya başlamıştır.

Uyumsuzluk belirtilerinin ortaya çıkmaya başladığı zaman belirlemek ve gereği düzeltici önlemleri zamanında almak için kuru-

lan Ruhsağlığı ve Rehberlik Kliniklerinin kuruluğu da, bu harekete bağlı olarak gerekleğmiştir. Okul dışında başlıyan bu hizmetler giderek okullara kadar girmiş, programın bireysel özellik ve gereksinimlere uygun olarak uygulanabilmesini gerçekleştirmiştir. Böylece de özel eğitimle genel eğitim arasındaki üçüncü bağlantı noktası belirgin duruma girmiştir.

ANAOKULLARI :

Bugün birçok ülkelerde zorunlu öğretimin aşağı doğru uzantısı olarak örgütlenip yaygınlaşmış olan okulöncesi eğitimi de, özel eğitimin genel eğitime sağladığı önemli katkılardan ve bağlantı noktalarından birisidir. Bilindiği gibi bu girişim önce, geri zeklilere ilişkin olarak başlamıştır. Erken bir yaşta çeşitli araç ve oyuncaklarla duyu organları sürekli ve sistemli olarak uyarıldığı takdirde, bu çocukların, anıksal gelişimlerinin hızlanabileceği sanılıyordu. Itard ve Seguin in oluşturduğu bu varsayımı Mme. Montessori sistemli olarak denemeye koymuştur. Giderek böyle bir eğitimin çocukları toplumsallaştırıp okul öğrenimine hazırlamakta yararlı kavranarak araç-gereç ve yöntemleri ile birlikte genel eğitim için benimsenmiştir.

ÖĞRENME ZORLUKLARI :

Öğrenmede başarısızlığın önemli bir kesiminin (görme, işitme organlarındaki çeşitli yetersizlik ve arızalarla, beyindeki türlü zedelenmelerden) oluştuğu artık anlaşılmış bulunmaktadır. Bunların dışında, aynı sorunu oluşturmakta salgıbezi bozuklukları, beslenme yetersizlikleri ile öteki örgensel düzensizlikler ve kültürel yoksunluğun clumsy etkileri de anlaşılmış bulunmaktadır. Bütün bu bulgular ve gelişmeler, öncelikle özel eğitim alanındaki çalışmalara ve araştırmalara ilişkin olarak gerçekleşmiştir. Bununla beraber genel eğitime nitelik kazandıracak etkileri çabucak kavranarak okul rehberlik hizmetlerinin hemen kapsamı içine alınmıştır.

GENETİK VE DOğUM ÖNCESİ ARAşTIRMALARI :

Yakın zamana kadar, doğumu izleyen günler ve haftalar sırasında varlığı belirlenen çeşitli arıza ve bozukluklar, genel olarak kalıtsal sayılırdı. Sakatlık ve zrleri oluşturan nedenlerin araştırmaları sırasında, doğum öncesi gelişimi olumsuz yönde etkileyerek normal gelişimi engelleyen doğum öncesi nedenlerin aydınlanması da, öncelikle özel eğitim-tıbbilimin ortak çabaları ile olmuştur. Kan uyumsuzluğı, anizim yetersizlik ve bozuklukları, yetersiz beslenme,

kızamıkçık, rötinjen ışınları anoksi gibi gebelik döneminde normal gelişimi etkileyen nedenler ve bunların önlenme yolları, bir açıdan özel eğitimin uyardığı bulgular sayılabilir. Çünkü sakatlıkların yarattığı toplumsal ekonomik ve eğitsel sorunların baskısı olmasa, bunların nedenlerini araştırıp önleme yollarını geliştirme ihtiyacı pek de duyulmuyabilirdi.

İKİ YÖNLÜ AKINTI :

Yaşamının bir kesimine kadar gelişimi olağan ya da onun üstündeki bir düzeyde oluşan bireyin, çeşitli nedenlerden biriyle sakatlanıp özel eğitim ya da rehabilitation'a muhtaç duruma gelmesi clasıdır. Her yıl bu türden birçok olaylarla karşılaşmaktadır.

Özel eğitime konu olacak durumdayken, alınan düzeltici ya da tedavi edici önlemlerle olağan eğitimden yararlanabilecek duruma gelenler de az değildir. Bu nedenle olağan genel eğitimle, özel eğitim arasında iki yönlü bir trafik söz konusudur. Bu da iki hizmet alanı arasındaki önemli bağlantı noktalarından bir başkasıdır.

ARAÇ GEREÇ VE YÖNTEM İLİŞKİLERİ :

Genel eğitime nitelik ve etkililik kazandıran araç-gereç ve yöneme ilişkin gelişmelerin küçümsenemeyecek bir kesimi de, özel eğitimin katkısıdır. Karatahtanın yerini alan yeşiltahta, modern sınıf sıraları, ders kitaplarının punto ve resimlendirilmelerindeki gelişmeler, sağlıklı sınıf aydınlatılması gibi birçok araçlar ve önlemler, önce özel eğitim alanına ilişkin olarak geliştirilmiş, sonra da olağan okullarca benimsenmiştir.

Bu sıkı ilişkiler ve karşılıklı katkılar sonucu olarak bugün ileri ülkelerde, özel eğitim, genel eğitimin ayrılmaz ve kaynaştırılmış bir boyutu durumuna gelme yolundadır. Artık özür kümelerine göre kurulup işleyen yatılı özel eğitim kurumları yerine, bu çocukları olağan sınıflara kaynaştırma, olağan okullar içinde, programları bir ölçüde kaynaşmış özel sınıflar kurulma yoluna gidilmektedir. Böylece özürlü çocuğu, olağan toplumsal ilişkilerinden koparıp, kendi benzerleri içine kapatmanın yaratacağı sorunlar da önlenmiş olmaktadır.

ÜLKEMİZDE DURUM :

Ülkemizde M.E.B.'nin, özel eğitim hizmetlerini ele alması Batı ülkelerinden yaklaşık 150 yıl sonra olmuştur. Bundan önce çeşitli

zamanlarla yapılan girişimler, gönüllü kuruluşlarca yerel nitelikte kalmıştır. MEF'nin 1950 sıralarındaki ilk girişimleri de Korunmaya Muhtaç Çocuklar Yasası çerçevesinde başlamıştır. Oysa 1911 yılındanberi yürürlükte olan Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı, bu alana ilişkin yükümlülükler de getirmişti. 1960 ve 1961 de yürürlüğe giren İlköğretim ve Anayasa'daki açık hükümlere rağmen, bugüne kadar kurulmuş olan özel eğitim kurumlarının büyük çoğunluğu, adlarının sonunda (Yetiştirme yurdu) ekini taşımaktadır. Ayrıca zorunlu genel eğitimin bugün % 50-80 oranında gerçekleştirildiği ile ri sürümele beraber, özel eğitimin ancak % 2 oranında gerçekleştirildiği araştırmalar göstermektedir.

Bunun anlamı açıktır: Batı ülkelerindeki gelişmelere rağmen bizde bugün bile özel eğitim, genel eğitimin kaynaşmış ayrılmaz bir parçası sayılmak yerine, ondan kopuk bir sosyal yardım hizmeti olarak görülmektedir.

Bu görüşü destekleyen öteki delilleri de genel eğitim alanımızda bulabiliriz. İlköğretimden başlayarak, ortaöğretimin aşamasına kadar, bireysel ayrıcalıkları dikkate alan esnek ve çok kanallı programlar yerine, normal sayılan tüm öğrencileri tek bir kalıba dokmeyi öngören katı ve tek kanallı programlar uygulanmaktadır. Ders sayılarının 18'e kadar yükseldiği bu programların uygulanışında, her şeyde başarılı olamayan öğrencilerin, yıl tekrarlamaı gerekmektedir. Her ders yılı bunların oranı sınıftan sınıfa bir ölçüde değişmekle birlikte, ortalama, öğrenci kadrosunun % 20-25 çevresindedir. Bir sınıfta üstüste başarısız kalanlarınsa belirlenip eğitim örgütü dışına atılması, yıllaraan beri süregelen bir uygulamadır.

Bu düzeyde her yıl fire verebilmeyi yadırgamayan eğitim düzeni, ancak bir anlam taşır: Eğitim ve öğretimde bireysel ayrıcalıklara yer yoktur. Programın gereklerini yerine getiremeyenlerin tasviyesi zorunludur.

Bu nedenledir ki, yıllardır bütün uğraşlara rağmen okullarımızda rehberlik hizmetleri, yerini ve işlevini gereğince bulup yerleşememiştir. Bütün çaba, programın içerdiği bilgi ve becerileri aktarma yönünde toplanmıştır.

Gene bu nedenledir ki, yıllardır harcanan tüm çabalara rağmen, ortaokulu, lisenin hazırlık kurumu olmaktan kurtarıp, temel eğitimin bir uzantısı durumuna getirmek başari lamamıştır. Ancak bu gerçekleştirildiği takdirde, çok kanallı bir programla, hiç değilse bu üç yıllık süre içinde öğrencileri birey olarak tanımak ve durumları-

na uygun dūŖebilecek öğrenim kanallarına yöneltmenin yolu açılabilir.

Gene bu nedenledir ki, ortaöğretimin ikinci aşamasında örgütlenen lise-teknik ve mesleki öğretim kurumları arasında gerekli olan eşgüdüm ve karşılıklı geçiş ve geçitler gerçekleşmemiştir. Bunun sonucu olarak da, toplumsal prestiji güçlü olan liselerde, gereğinin ötesinde bir öğrenci yığılması başgöstermekte, yükseköğretime giriş süzgecini aşamıyan onbinlerce lise mezunu, iş piyasasında pazarlıyabilecekleri becerilerden yoksun olarak ortada kalmaktadır.

Bunun yanı başında varolan çeşitli teknik ve meslek okulları arasında da bireyin ilgi ve yeteneklerine uygun yönü araştırmasına olanak sağlayabilecek geçitler ve geçişler kurulmuş değildir. Rastgele etmenler sonucu teknik ve mesleki kanallardan birine girmiş olan genç, ya onun program gereklerini yerine getirmek zorundadır, ya da tasiye edilecektir. Durumuna daha uygun olacak başka bir kanala kayabilmesi çeşitli engellerle ve yıl kayıpları ile belki gerçekleşebilecektir.

SONUÇ :

Bu görünüm ancak bir yoldan yorumlanabilir : Okul örgüt ve programlarımız, eğitilecek kuşakların sadece (normal-anormal) gibi iki kategoriden oluştuğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu nedendir ki bu iki küme, biri birinden ayırt edeceği sanılan katı ve tek kanallı bir nitelik taşımaktadır.

Sorunun çözüm yolu ise şudur : Özel eğitimin genel eğitime bugüne kadar sağladığı katkıları gözönünde bulundurarak, okul örgütünü, öncelikle bireysel ayrıcalıkları karşılayabilecek bir esnekliğe kavuşturmak ve özel eğitimle genel eğitimi, biri biriv'e gereğince kaynaşmış bir bütünlüğe kavuşturmaktır.

YÜKSEKÖĞRETİME GİRİŞ SORUNLARI

Türk Eğitim Derneği Bilim Dizisi Yayını

Yayına Hazırlayan : Dr. Nizamettin KOÇ

100 TL.
